

SZEMLE

Péteri, Attila, Satzmodusmarkierung im europäischen Sprachvergleich

Interrogativsätze im Deutschen und im Ungarischen mit einem typologischen Ausblick auf andere europäische Sprachen

Szegediner Schriften zur germanistischen Linguistik 4. Peter Lang, Frankfurt am Main, 2015. 221 lap

1. Témakijelölés, célok. A monográfia a mondatmódkutatás hagyományaiba ágyazódik be, a szerző tájékozási pontként kijelöli, hogy saját megközelítése a HANS ALT-MANN (és kutatócsoportja) által kidolgozott elmélethez illeszkedik (13). Fő célja a német és magyar kérdő mondatok korpuszalapú vizsgálatával feltárni azt, hogy a mondat lexicális, szintaktikai és prosódiai jelenségei hogyan működnek együtt az interrogativitás kifejezésében. A kontrasztív vizsgálat egyrészt új eredményekkel gazdagítja mindkét nyelv leírását a vizsgált mondat típus vonatkozásában, másrészt hozzájárul a mondatmód kategóriájának jobb megértéséhez, harmadrészt eredményei hasznosulhatnak az európai nyelvek mondatnapi tipológiájában. Bár a középpontban a német és a magyar nyelv áll, a dinamikus fejlődő és új megfigyeléseket eredményező kontrasztív-tipológiai megközelítést Péteri további hét, nagy körülményekkel kiválasztott európai nyelv adatainak szemlélteti (latin, angol, olasz, orosz, albán, finn, török). Célja tehát az is, hogy a vizsgálat eredményei jól értelmezhetők legyenek a GISELA ZIFONUN által kidolgozott tipológiai modellben (13), és egyfajta „keresztmetszeti képet” is adjanak az európai nyelvek kérdő mondatairól. A szerző ismerteti például azokat a rendszerszerű lehetőségeket az európai nyelvekben, amelyekben a kérdő mondatok konvencionálódottan összekapcsolódnak bizonyos pragmatikai funkciókkal (20–22). Megemlítené, hogy a szerző maga is a mannheimi központú eurotipológiai kutatócsoport tagja volt (lásd a lezárt Eurogr@mm projektet GISELA ZIFONUN vezetésével, vö. BASSOLA et al. 2014).

2. A mű szerkezete. A monográfia felépítése rendkívül logikus és áttekinthető: a fő rész első negyede (11–50) az elméleti alapvetésnek van szentelve, a második mintegy ötven oldal a kontraszt nyelvek, a harmadik a német, a negyedik pedig a magyar nyelv kérdő mondatainak. A mű gondos elméleti alappozással indul (1. fejezet), amely bemutatja a mondatmód (*Satzmodus*) szakirodalmi megközelítéseit (1.1. fejezetpont), a kérdő mondat típust (1.2. fejezetpont), különös figyelmet szánva a pragmatikai vonatkozásokra is, és részletezi a fő mondat típus lexikai, szintaktikai és szuprasegmentális jellemzőit (1.3–1.5. fejezetpontok). A szerző részben (a lexikogrammatikai kifejezőeszközök kivételével, amelyek a morfológiai, klitizálódott és lexikai egységeket kontinuuumszerűen foglalják magukba) elkülöníti egymástól ezeket a nyelvi „szinteket”, mert a nyelvek közötti összevetés és a különböző részrendszerekhez tartozó jelölők együttműködésének a megfigyeléséhez és megfigyeltetéséhez a részek, a szintek pontos leírását tartja megfelelő alapnak. A tárgyalásban ugyanak-

kor ki is dolgozza ezeknek a szinteknek az együttműködését. A szintaktikai bevezető rész az információszerkezettel összefüggő szórendre összpontosít, az elemzés szintaktikai modelljét nem tárgyalja kifejtetten. Az elemző részben válik egyértelművé, hogy a szintaktikai modellezés kisebb részben a generatív szintaxisemélet, részben pedig az IDS-Grammatika (ZIFONUN–HOFFMANN–STRECKER 1997) eredményeit használja fel. Egyes problémás pontokhoz kapcsolódóan a szerző bemutatja a generatív megközelítést, például frázisstruktúra, valamint kérdőszó-mozgatás leírásával (lásd pl. 55–56, 83–84, 90, 153), és a mondat belseji (vagy végi) kérdő frázisokat *in situ* néven említi. Nem fejti ki, hogy saját felfogása ehhez hogyan viszonyul, mindenesetre a párhuzamos elemzést a lineáris szerkezet funkcionális modelljében végzi el (lásd pl. 158), amely inkább illeszkedik a ZIFONUN-féle funkcióalapú leíráshoz. Az 1.6. fejezetpont összefoglalja az összevető-leíró rész elméleti alapjait.

A 2. fejezet eurotipológiai áttekintésként szolgál, arra készíti, hogy az olvasó az európai nyelvek kontextusában, a nagyobb képben helyezze el a 3. és a 4. fejezet anyagát, a német és a magyar kérdő mondatok empirikus vizsgálatát. Péteri nemcsak bemutatja az első részben felállított szempontok alapján az egyes nyelvek eldöntendő és kiegészítendő kérdő mondatait és az ezekhez tartozó intonációs elemzéseket (2.2–2.3. fejezetpont), hanem a megfigyeléseket az általánosítás magasabb szintjére emelve összegzi is a kérdő mondat típus jellemzőit az európai nyelvekre vonatkozóan (2.4. fejezetpont). A perspektíva még tágabbra nyitásához a szerző a WALS adatait is felhasználja.

A mű gerincét a 3. és a 4. fejezet képezi, amely korpuszelemzésben alkalmazza az előző részekben kidolgozott szempontrendszer, és a gondos előkészítésnek megfelelően a német és a magyar kérdő mondatok összevető elemzését világos rendszerben, módszertanilag kifogástalanul végzi el. A művet összefoglaló, kitekintést is megfogalmazó fejezet (5.), rövidítés- (6.) és irodalomjegyzék (7.) zárja. A monográfiában 207 műre találunk hivatkozást, és körülbelül 300 példaként kiemelt nyelvi adat – különböző részletezettségű – elemzését olvashatjuk. Az intonációs szerkezet bemutatását, a számszerűsíthető adatok áttekintését ábrák, diagramok és táblázatos összefoglalások segítik.

A stílus világos és elegáns, a terminológia átlátható, meghatározása explicit. A nyomtatott kiadás keménytáblás, matt fóliás, szépen szerkesztett könyv, jó kézbe venni. A sötétebb árnyalatú (nem vakító fehér) papír kellemes kontrasztot képez a szöveggel, olvasni is jó. Csak a példák formai megoldásaiba és a példa-ábra hivatkozás számozásába csúszott be egy-egy kisebb, alig észrevehető hiba.

3. A mondatmód értelmezése. PÉTERI ATTILA amellett érvel, hogy a mondatmód¹ (*Satzmodus*) kutatása kifejezetten kedvező terep arra, hogy ne izoláltan, hanem komplexitásokban, a rendszer és használat viszonyában vizsgáljuk a nyelvi kifejezéseket (15). A mondatmód leírásában alkalmazott szemantikai és szintaktikai modell azonban alapvetően vagy részben formális/strukturális, és a szerző a generatív nyelvelmélet szórendi modelljét is (szemanto)pragmatikai motiváltságúnak fogadja el (153). A kötetben olvasható finom elemzések azonban azt mutatják, hogy bár rendszer és használat minőségileg elkülönül egymástól, a szerző nagy gondot fordít viszonyuk kidolgozására, összefüggésük operacionalizálására a korpusz elemzésében, és kitér a használatnak a rendszerre való visszahatására is. Az adatok

¹ A magyar szakirodalomban a mondatmód kategóriájával (legalábbis annak bizonyos értelmezéseivel) leginkább a *mondatmodalitás*, *modális alapérték* fogalma rokonítható (lásd H. MOLNÁR 1965, 1968: 16–23; KIEFER 1986: 19–24, 1988, 1990: 8–10).

feldolgozásában kulcsfontosságú a prototípuselv alkalmazása. A vizsgálat középpontjában a prototipikus megvalósulások állnak, amelyekben a mondatmód felismerhetővé teszi, hogy a mondat propozicionális tartalmát a beszélő hogyan konstruálja meg, hogyan viszi be a diskurzusba (16). A propozíció bizonyos mondatmóddal történő megkonstruálása hatással van a propozicionális szerkezetre (*propositionale Struktur*). A mondatmód azonban olyan mondatszemantikai kategória (megválasztása pedig olyan művelet), amely a szemantika és a pragmatika interakciójában funkcionál, ezért a mondatmód nem választható el élesen a mondat kimondásával végrehajtott beszédcselekvéstől sem (16). A szerző teoretikusan megkülönbözteti a mondatmód funkciójaként értelmezhető potenciális beszédcselekvést, és a megvalósulás aktuális beszédaktusértékét. A kérdő mondatmód jellegzetesen összefügg a tipikusság és a gyakoriság szempontja alapján a kérdezés beszédcselekvésével, a mondatmód megválasztása azonban csak illokúciós potenciált képvisel, nem determinálja a mondat kimondásával végrehajtható aktuális beszédcselekvést (16). A mondatmód tehát a séma jellemzője, sematikus kontextus esetén is alkalmas az adott konceptualizáció, az adott beszédcselekvés-érték kifejezésére. A kérdő mondatmód funkciójaként leírt konceptualizáció kezelésére a szerző a particionáláselméletet alkalmazza (18–19), amely formális, igazságfeltételes szemantikai modell. Eszerint az eldöntendő és a kiegészítendő kérdés egyaránt különbözik például a kijelentő mondatról, amely olyan világot határoz meg, amelyben a propozíció az egyedüli fennálló/igaz kijelentéstartalom. Ettől a két kérdő (az eldöntendő és kiegészítendő kérdő) mondattípus a particionálás jellegében két irányban elkülönböző: az eldöntendő kérdés bipartíció, mivel a mondatmód olyan világot hoz létre, amelyben a propozíció vagy igaz, vagy nem igaz; a kiegészítendő kérdés pedig kibővíti az értelmezés világát a particionálás (két elemre nem korlátozott) lehetőségével, kívánalmával (23–24). A definícióban alkalmazott igazságfeltételes szemantikai modell azonban csak az elméleti alapozásban, valamint az összefoglalásban bukkan fel, az elemzésekben semmilyen szerepet nem játszik – úgy tűnik, a szerző nem tulajdonít neki magyarázó erőt. Kérdés ugyanakkor, hogy miért tartja mégis alkalmasnak a particionálás fogalmát a kérdő mondatok definiálására.

A szerző körületekintően mutatja be a mondatmód különböző értelmezési lehetőségeit a germanisztikai szakirodalomban (15–17). Hasznos lett volna ezt a szakaszt saját meghatározásának definíciószerű közlésével zárni, akár a bevezető általános meghatározást (11) megismételve és tovább pontosítva. Ennek hiányában az olvasó elbizonytalanodhat például a kérdő mondatmód és az interrogativitás (*Interrogativität*) viszonyát illetően. Az interrogativitás (a mondatmód funkcionális-szemantikai kategóriájával azonos módon), a propozicionális tartalomnak a mondattípusra jellemző konceptualizációjaként, kognitív tartományként van meghatározva a műben (18), de a szerző nyelvek feletti általánosításként alkalmazza, tehát a mondatmódhoz képest a konceptuális hierarchia magasabb szintjén. A kérdő mondatmód tehát egyfelől a fogalmi és a nyelvi konstruálás mondat szintű kategóriájaként fogható fel, amely alapbeállítás szerint a kérdezés beszédaktusértékével kapcsolódik össze, másfelől az interrogativitás jelölőinek konfigurációjaként is értelmezhető. A kétféle megközelítés azt a kérdést veti fel, hogy az eldöntendő és a kiegészítendő kérdés mondatmódja egyetlen kérdő mondatmód vagy két, esetleg még több mondatmód (vagy mindegyik lehetőség igaz, más-más értelemben). Erre a kérdésre az olvasó nem kap egyértelmű választ.

A továbbiakban a mű a témán belül a mondatmód jelölését (*Satzmodusmarkierung*) tárgyalja behatóan. A jelölők komplex vizsgálata felől az a kérdés fogalmazható meg, hogy ezek a mondattípus vagy a mondatmód jellemzésére szolgálnak-e, vagy mindkettőre. A mondat-

típus és a beszédcselkvés összefüggése (meglátásunk szerint) tovább árnyalható volna CROFT eredményeinek a felhasználásával (CROFT 1994, 2003), az alaki jelöltség alapján a mondat típusok hálózatát pedig GOLDBERG és IMRÉNYI munkái is segítenék megrajzolni (GOLDBERG 2006: 166–182; IMRÉNYI 2012a, 2012b, 2013).

4. Az eurotipológiai áttekintés. A harmadik fejezetben a szerző bemutatja a fent említett hét nyelv (latin, angol, olasz, orosz, albán, finn és török) kérdő mondatmódjelölésének fő kifejezőeszközeit, nagyrészt tankönyvi szövegek korpusza segítségével. Ez a rész megalapozza a német és magyar mondatok átfogó leírását a lexikogrammatikai, szintaktikai és szupraszegmentális szint következetes vizsgálatával – ez utóbbihoz már itt PRAAT-programmal készült illusztrációk járulnak hozzá –, valamint a két fő vizsgálati nyelvre vonatkozó eredmények előrebocsátásával és az összefoglaló részbe való integrálásával. Kiemelendő, hogy szinkronia és diakronia sem itt, sem a mű más részeiben nincs élesen szétválasztva, hanem a nyelvtörténeti folyamatok, a grammatikalizáció és lexikalizáció (pl. a szórend megszilárdulása, valamint különösen az utókérdések, a *question tag*-ek funkcióváltása) motiváló tényezőként jelennek meg a kérdő mondatmód jelen állapotainak megrajzolásánál. A szupraszegmentális szint vizsgálatánál nemcsak a jellegzetes intonációs kontúrookra, hanem az egyes mintákban, illetve nyelvekben fellelhető intonációs hányadosokra (hangterjedelem) is kitér a szerző. A fejezet végén található összefoglalás (vö. 99–101) kiemeli a térség jellemző mondatmódjelölő stratégiáit, azok – részben újonnan feltárt – összefüggéseit. Érdekes lett volna itt a vizsgált nyelveknél kiemelt tulajdonságokat egyenként is összevetni és szemléltetni, bemutatva a családi hasonlóságon alapuló kategóriaszerveződést a nyelvcsoportok jelölési stratégiáiban.

5. Az empirikus vizsgálat és az eredmények a német és a magyar kérdő mondatok leírására vonatkozóan. Az empirikus vizsgálat anyaga kétféle: részben három szövegtípusból (a német Bundestag és a magyar Országgyűlés plenáris ülésein elhangzott felszólalásoknak, parlamenti vitának; tanulók, egyetemi hallgatók spontán társalgásának lejegyzett szövegeiből, valamint 20. századi drámákból) álló, nyelvenként több mint négymillió (német: 4 015 350, magyar: 4 679 612) szövegszót tartalmazó írott korpusz (részletesen: 105), részben tesztszemélyek (mindkét nyelv esetében anyanyelvi beszélők) által felolvasott mondatok PRAAT szoftverrel elemzett hangfelvétele alkotja (részletesen: 106). A korpuszdefiniálás során revízióra került sor bizonyos szerkezetek túl-, illetve alulreprezentáltsága miatt (104). Az adatokat a szerző statisztikai módszerekkel is elemezte (a statisztikai elemzések jelentőségére és az eredményekhez való viszonyára lásd: 107–108).

A német nyelv korábban már behatóan vizsgált kérdő mondatmódját PÉTERI ATTILA az előző fejezetben ismertetett tipológiai kontextusba ágyazva mutatja be, nem hagyja figyelmen kívül itt sem a nyelv változási folyamatait, valamint számos új megfigyeléssel gazdagítja az eddigi leírásokat. Nyelvtörténeti szempontokat használ fel a szerző a mondatmódjelölő stratégiák magyarázatánál, és feltárja az utókérdéssel (*question tag*), valamint különböző partikulákkal kapcsolatos újabb tendenciákat. Az utókérdések esetleges lexikogrammatikai modalitásjelölőkké fejlődése (110) a szerző meglátása szerint arra mutat példát, hogy a pragmatika releváns visszahatást képes gyakorolni a szintaxisra.

A fejezet másik fő újdonsága az árnyaló partikulák szekunder mondatmódjelölő szerepének beható vizsgálata a kiegészítendő kérdések, az átmeneti modalitású struktúrák,

illetve a rövid megnyilatkozások egyértelműsítésében. A mondatmód altípusainak jelölése mellett az intonációnak is az egyértelműsítés az egyik fontos szerepe. Rendkívül alapos elemzéseket olvashatunk a kérdő mondatokban előforduló topikalizációval, illetve más, a hozzáférhető entitásokat jelölő kifejezéseknek a kérdés hatóköréből való kivonásával kapcsolatban (124–128); ezeket a szerző a beszélt nyelvi korpuszból kiindulva tárgyalja. Az említett szerkezetek elméleti relevanciáját növeli, hogy a bevezető szerint (37–38) a kérdő mondatok általános információszerkezeti felépítése a thetikus perspektívájú mondatokéval funkcionálisan analóg, mivel a szerző szerint mindkét típus iniciatív jellegű; a kérdő mondatban előforduló „topikalizált” – előmezőben (*Vorfeld*) szereplő – kifejezés azonban a (hagyományos logikai felfogású) kategorikus mondatok felépítésének felelne meg. Ez leginkább a beszélt nyelv névmási előmezőit érinti, amelyek a rigid szőrendi szabályok fellazulását sejtetik (125–127).

A kiegészítendő kérdésekkel kapcsolatban PÉTERI egyik legfontosabb tézise, hogy a kérdő kifejezéseket tartalmazó előmező alapvetően különbözik a kijelentő mondatok előmezőjétől. A funkcionális különbséget a strukturális bővíthetőség (139–142), valamint az intonáció (145–148) különbsége is jelzi.

A magyar mondatnani kutatások perspektívájából PÉTERI ATTILA csak nagyon röviden tárgyalja a hagyományos mondatnani megközelítést, mivel arra (a szőrend leírásának kidolgozatlansága miatt) nem tud támaszkodni az empirikus vizsgálatban. Részletesebben foglalkozik É. KISS szintaktikai felfogásával, és támaszkodik is rá, de a némettel való összevetés igénye miatt párhuzamos modellezésre vállalkozik, és ezt az IDS-Grammatika (ZIFONUN–HOFFMANN–STRECKER 1997) keretébe ágyazza be. Ez az elemzés összhangba hozható volna a hagyományos (függőségi) mondatleírás megújítását célzó viszonyhálózati mondatmodell terminusaival és eredményeivel (lásd IMRÉNYI 2013, 2017), például az igei komplexum (*Verbalkomplex*) tartalmilag rokonítható a komplex magmondat (protoállítással). A viszonyhálózati mondatmodell a magyar mondat szőrendjét (a második és a harmadik dimenzióban) ehhez igen hasonló módon írja le. Az azonos vagy hasonló intuíción és nyelvészeti hagyományon alapuló megközelítések – találkozásuk esetén – erősíthetnék egymást.

A műben a magyar kérdő mondatok szőrendi mintázatainak a gyakorisággal összefüggő, prototípuselvű leírása olvasható (169–171, 186–187). A szerző feltárja az összefüggést az eldöntendő kérdés szőrendi mintázatai és az *-e* partikula alkalmazása között (172), szövegtípusfüggő, jellemző gyakorisági különbségeket mutat ki a partikula előfordulásában (161). Az adatok egyértelművé teszik, hogy a németben gyakoribbak az utókérdések, mint a magyarban (168), és hogy az előfordulásoknak eltérő az eloszlásuk a két nyelv vizsgált szövegtípusaiban.

PÉTERI az illokutív és az árnyaló partikulák körültekintő megkülönböztetését végzi el. A kategorizációs problémát azonban tovább bonyolítja, hogy például a *hát* kifejezésnek nem pozicionális attitűdöt jelölő, társalgásszervező funkciója is van, ezért a magyar szakirodalom elsősorban diskurzusjelölőként kategorizálja (vö. DÉR 2010; SCHIRM 2011).

A kiegészítendő kérdő mondat jellemző, szövegtípustól független mintázata a magyarban is a kérdő kifejezés mondatkezdő helyzete. Bár az eltérő szőrendi mintázatok gyakorisági viszonyait a tortadiagram jól mutatja (187), a darabszámok kevésbé segítik az alkorpuszok közötti összevetést. A szöveges kifejtés azt az eredményt foglalja össze, hogy mindkét kérdőmondat-típusban „körülbelül 10-20%” azoknak az előfordulásoknak az aránya,

amelyekben a topik megelőzi a kérdő kifejezést (186). A korpusz kiegészítendő kérdéseiben a négy leggyakoribb árnyaló partikula a *vajon*, a *hát*, az *is* és az *egyáltalán* (182–184), de az utolsó két kifejezés esetében a gyakorisági érték így is alacsony (0,4%–1,2%). A szövegtípusok közül jellemzően a spontán társalgásban található több ezekből a jelölőkből.

A szerző az É. KISS-féle elemzésnek a problémáira is rávilágít (például a *miért* kérdő névmás kezelésével kapcsolatban), itt kell ismét utalni arra, hogy a viszonyhálózati modellben már született egységes elvek szerinti javaslat ennek a problémának (vö. IMRÉNYI 2013: 117–118) és a későbbiekben felvetett kérdéseknek (188–190) is a funkcionalista megoldására.

Az ige nélküli szerkezetek esetében PÉTERI hibás vagy nem létező megoldásként jelöli a *miért vajon* szórendi változatot ((85') számú példa, 191. lap), illetve két kérdőjellel látja el a *Na mit vajon?* visszakérdezést ((91) számú példa, 195. lap). Az alábbi (1) és (2) példát internetes kereséssel vételeztük, az (1) önálló „rövid mondat”, a (2) mellékmondati függő kérdésben mutatja ezt a szórendet. A *Na mit vajon?* mondatra elég sok találat van, igaz, nem replikában, hanem a partner kíváncsiságának felkeltésére vagy következtetési folyamatainak beindítására irányuló (retorikai) kérdésben (lásd a (3)–(4) példát). (A példákban a dőlt betűs kiemelést a szerzők végezték el.)

- (1) Feltételezem, hogy az ismeretlen ügynök ott tevékenykedik, illetve tevékenykedett, de most nem mozdul, hallgat. *És miért vajon?* Mert tudja, hogy ki vagyok [...]
- (2) [...] gyorsan ki tudjuk deríteni, hogy hol akad el és *miért vajon*.
- (3) De valamit nem tudok megoldani. *Na mit vajon....* a terembe járást....
- (4) Nos, ezután mit csinál a gyakorlott Sudden Strike-os? *Na mit vajon?* Igen, jól sejted. Ráírányít barátságosan EGY, ILLETTVE KETTŐ ágyút [...]

A monográfia újdonsága a magyarra vonatkozóan is a hangzás következetes vizsgálata a formai oldalon (összefüggésben az egyéb szintekkel). Az adatok jellegéből adódóan (felolvasottatott mondatokból álló minta) arra lehetett számítani, hogy az eredmények alapvetően megerősítik a kérdő mondatokról már kialakult képet. A kiegészítendő kérdés esetében azonban a megfigyelések jelentős mértékben árnyalják is a korábbi tudást. PÉTERI három különböző, alternatív prozódiai mintázatot különít el, amelyek között a választás idiolektális jellegű lehet (195–197).

6. „In medias res” kezdés a monográfiában, lezárás a recenzióban. A pragmatikai szemlélet felmutatásaként is értelmezhető a mű kezdete, amelyben a szerző egy olyan plakátot elemez, amelyen a *Du schreibst?* ’Te írsz?’ mondat a legfeltűnőbb szövegelem. Az elemzés a *Du schreibst?* és a *Schreibst du?* funkcionális elemzésén keresztül elvezet a kérdő mondat vizsgálatának pragmatikai vonatkozásaihoz. Ez a kezdés elnyerte a recenzensek tetszését, és annyira felkeltette az érdeklődésüket, hogy nem is tudták nem továbbgondolni az elemzést. A személyes névmás referenciális azonosítását PÉTERI ATTILA úgy oldja meg, hogy azt a képen látható (füben hason fekvő író) fiatalra vonatkoztatja. A recenzensek a szövegtípus sajátosságai miatt – amelyhez hozzátartozik, hogy a plakát a járókelő figyelmét kívánja megragadni – a megnyilatkozás aposztrofikus jellegét is figyelembe vették, ez pedig eljuttathat egy még összetettebb elemzéshez. A könyv megmutatja ezeket a lehetőségeket, de a szerző nagyon fegyelmezetten mindig be is tartja az előzete-

sen kijelölt határokat, következetesen alkalmazza a funkcionális szemléletbe integrált, de formális gyökereitől teljesen el nem szakadt szempontokat is.

PÉTERI ATTILA monográfiája a német és a magyar kérdő mondatok általunk ismert legrészletesebb, a lexikai, (morfo)szintaktikai és prozódiai jelölési módokat összetettségekben, együttműködésükben megragadó, összevető elemzését adja nagy gondossággal kidolgozott módszertan következetes alkalmazásával. Ajánljuk mindenkinek, aki többet akar megtudni az európai nyelvek kérdő mondattípusairól és általában a mondattípusok kutatásának lehetőségeiről.

Hivatkozott irodalom

- BASSOLA, PÉTER – DABÓCZI, VIKTÓRIA – PÉTERI, ATTILA – SCHWINN, HORST 2014. EuroGr@mm und die Propädeutische Grammatik ProGr@mm – ein kontrastiver Blick auf die Grammatik des Deutschen. In: DENGSCHERZ, SABINE – BUSINGER, MARTIN – TARASKINA, JAROSLAVA Hg., *Grammatikunterricht zwischen Linguistik und Didaktik. DaF/DaZ lernen und lehren im Spannungsfeld von Sprachwissenschaft, empirischer Unterrichtsforschung und Vermittlungskonzepten*. Narr, Tübingen. 71–89.
- CROFT, WILLIAM 1994. Speech act classification, language typology and cognition. In: TSOHATZIDIS, SAVAS L. ed., *Foundations of speech act theory. Philosophical and linguistic perspectives*. Routledge, London – New York. 460–477.
- CROFT, WILLIAM 2003. *Typology and universals*. Second edition. Cambridge University Textbooks, Cambridge.
- DÉR CSILLA ILONA 2010. „Töltelékelem” vagy új nyelvi változó? A hát, úgyhogy, így és ilyen újabb funkciójáról a spontán beszédben. In: GÖSY MÁRIA szerk., *Beszédkutatás 2010. Kísérleti és alkalmazott beszédkutatás*. MTA Nyelvtudományi Intézet Kempelen Farkas Beszédkutató Laboratórium, Budapest. 159–170.
- Eurogr@mm = <http://www1.ids-mannheim.de/gra/abgeschlosseneprojekte/eurogramm.html> (2018. 03. 01.)
- GOLDBERG, ADELE 2006. *Constructions at work: the nature of generalization in language*. Oxford University Press, Oxford.
- IMRÉNYI ANDRÁS 2012a. A mondat mint többdimenziós hálózat. In: TOLCSVAI NAGY GÁBOR – TÁTRA SZILÁRD szerk., *Konstrukció és jelentés. Tanulmányok a magyar nyelv funkcionális kognitív leírására*. ELTE, DiAGram Funkcionális nyelvészeti műhely, Budapest. 123–137.
- IMRÉNYI, ANDRÁS 2012b. Inversion in English and Hungarian: comparison from a cognitive perspective. In: HART, CHRISTOPHER ed., *Online Proceedings of UK-CLA Meetings 1*. The UK Cognitive Linguistics Association, Hertfordshire. 209–228.
- IMRÉNYI ANDRÁS 2013. *A magyar mondat viszonyhálózati modellje*. Nyelvtudományi Értekezések 164. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- IMRÉNYI ANDRÁS 2017. Az elemi mondat viszonyhálózata. In: TOLCSVAI NAGY GÁBOR szerk., *Nyelvtan*. A Magyar Nyelv Kézikönyvtára. Osiris Kiadó, Budapest. 663–760.
- KIEFER FERENC 1986. A modalitás fogalmáról. *Nyelvtudományi Közlemények* 88: 3–37.
- KIEFER FERENC 1988. Mondatfajta – mondatmodalitás – mondahasználat. *Tertium non Datur* 5: 5–15.
- KIEFER FERENC 1990. *Modalitás*. Linguistica Ser. C, Relationis 1. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Budapest.
- H. MOLNÁR ILONA 1965. A nyelvi modalitás kérdéséhez. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 3: 145–155.
- H. MOLNÁR ILONA 1968. *Módosító szók és módosító mondatrészek a mai magyar nyelvben*. Nyelvtudományi Értekezések 60. Akadémiai Kiadó, Budapest.

- SCHIRM ANITA 2011. *A diskurzusjelölők funkciói: a hát, az -e és a vajon elemek története és szinkrón státusza alapján*. Doktori értekezés. Szegedi Tudományegyetem, Szeged.
- WALS = DRYER, MATTHEW S. – HASPELMATH, MARTIN eds., *The World Atlas of Language Structures Online*. Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, Leipzig, 2013. [http://\[-\]wals.info](http://[-]wals.info) (2017. 11. 03.)
- ZIFONUN, GISELA – HOFFMANN, LUDGER – STRECKER, BRUNO 1997. *Grammatik der Deutschen Sprache* 3. Walter de Gruyter, Berlin – New York. 1681–2569.

KUGLER NÓRA

Eötvös Loránd Tudományegyetem

MODRIÁN-HORVÁTH BERNADETT

Szegedi Tudományegyetem

Két könyv Szeged nyelvéről

1. KRISTÓNÉ FÁBIÁN ILONA, *A szegedi nyelvhasználat az ezredfordulón*. JATE Press, Szeged, 2014. 143 lap. – 2. KONTRA MIKLÓS – NÉMETH MIKLÓS – SINKOVICS BALÁZS, *Szeged nyelve a 21. század elején*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2016. 295 lap

1. A közelmúltban két könyv jelent meg Szeged nyelvéről KRISTÓNÉ FÁBIÁN ILONA, valamint KONTRA MIKLÓS, NÉMETH MIKLÓS és SINKOVICS BALÁZS munkájaként, OTKÁ-pályázatok és A Szegedért Alapítvány támogatásával. A kötetek címe az időbeli folytonosságra utal (együtt 1998-tól 2016-ig terjedő kutatási időszakot ölelnek fel), ugyanakkor a munkák tudománytörténeti, módszertani szempontból is tükrözik ezen időszak szemléleti változásait. Kiemelkedő eredményük pedig az, hogy – valamennyi szerző a témához kapcsolódó több publikációja és előadása után – összevetésre is alkalmat adva először olvashatunk egy vidéki nagyváros komplex módon bemutatott mai nyelvhasználatáról. Magyarországon a városi dialektológiai kutatások a programjavaslatok és néhány jelentősebb részeredmény ellenére – számos, részben már megfogalmazott és még több kevésbé feltárt ok miatt – nem érték/érhették el a várt tudományos hatást. Pedig BÁRCZI GÉZA – miután 1932-ben, a német nyelvterület néhány nagyvárosában végzett kutatásokkal egyidőben megírja *A pesti nyelv* című munkáját (igaz, a pesti argóra építve) – 1942-ben a Magyar Népnyelv című folyóiratban részletesen kifejti a városi nyelv tanulmányozására vonatkozó elképzeléseit, azok szükségességét. Többek között kiemeli – s ezzel a szegedi kutatóknak is számolniuk kellett, és számoltak is –, hogy a nagyobb városokban nemcsak társadalmi szempontok szerint rétegződik a nyelv, hanem területig is differenciálódik a városrészek, városnegyedek között. (Erről l. BALOGH LAJOS 1990.) A 70-es, 80-as években a klasszikus nagyvárosi szociolingvisztikai felmérésekkel (LABOV, TRUDGILL, MILROY and MILROY és mások) szintén egyidőben meginduló regionális köznyelvi kutatások nálunk is a városi nyelvhasználatra irányulnak. A vizsgálatok kétségtelenül változást hoztak a régi dialektológiai szemlélethez képest, előrelépést jelentettek köznyelv és nyelvjárás kapcsolatának vizsgálatában, a változások, a köznyelviesedés folyamatának megragadásában, de a kezdeti alapelvek szerint nem a városok nyelvhasználatának és nyelvhasználóinak